XÂY DỰNG CHƯƠNG TRÌNH NGHỆ THUẬT - RÈN LUYỆN KỸ NĂNG BIỂU DIỄN CHO SINH VIÊN ÂM NHẠC TẠI TRƯỜNG ĐẠI HỌC ĐỒNG THÁP

NGUYỄN HUY BÌNH
Khoa Giáo dục thể chất - Sư phạm Nghệ thuật,
Trường Đại học Đồng Tháp

Nhận bài ngày 10/3/2025. Sửa chữa xong 16/3/2025. Duyệt đăng 28/3/2025.

Abstract

Music plays an important role in life as well as in education and training. Artistic performance programs are essential in ceremonial events and discussion activities in organizations, especially in universities. With various forms such as choral singing, choir, group singing, and dance, these are small, lightweight, and dynamic performance formats with diverse content that meet the requirements for serving the holiday events of organizations.

Keywords: *Program, program development, training, performance skills, music students.*

1. Đặt vấn đề

Giáo dục Âm nhạc trong các trường đại học tuy không là nội dung bắt buộc trong chương trình chính khóa nhưng là một hoạt động được quan tâm trong chương trình ngoại khóa, góp phần bồi dưỡng nâng cao năng lực thẩm mỹ, phẩm chất đạo đức và phát triển trí tuệ, thể chất, năng lực sáng tạo… cho sinh viên (SV). Bên cạnh đó, âm nhạc còn giúp cho đời sống tinh thần của SV thêm phong phú, hoạt động âm nhạc tạo ra môi trường vui chơi lành mạnh, góp phần đẩy lùi các tệ nạn xã hội trong nhà trường, nhất là trong thời đại của thế kỷ XXI. Đây cũng là một trong những hoạt động ngoại khóa âm nhạc ở các trường đại học là biểu diễn âm nhạc, trong đó các tiết mục biểu diễn tập thể như hát tốp ca, đồng ca, hợp xướng… có một vị trí khá quan trọng và được quan tâm, bởi các tiết mục biểu diễn tập thể thường có nội dung mang ý nghĩa chính trị xã hội cao, dễ dàng thể hiện sức mạnh quần chúng, tăng sự đoàn kết, rèn luyện tính cộng đồng, tính kỷ luật trong SV. Tuy nhiên, để thực hiện tốt các tiết mục biểu diễn tập thể đòi hỏi SV phải có sự đồng đều về chất giọng, có sự hòa hợp trong giọng hát và cần sự đầu tư dàn dựng công phu. Thực tế, nhiều chương trình biểu diễn âm nhạc ở các trường đại học nước ta hiện nay còn thiên về các tiết mục đơn ca, ít đầu tư cho các tiết mục tập thể như: tốp ca, đồng ca, hợp xướng…Qua đó tác giả mong muốn có những đóng góp để nâng cao chất lượng và hiệu quả cũng như giá trị của các chương trình biểu diễn âm nhạc, các hoạt động nghệ thuật giàu tính cộng đồng như: *hội diễn, hội thi tiếng hát SV, lễ kỷ niệm, lễ hội, đại hội*... mang tính giáo dục nhân cách cao cho SV. Các hoạt động trên cũng là một cách phản ánh chân thực nhất đời sống văn hóa, tinh thần của SV trong các trường cao đẳng, đại học.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Khái niệm về dàn dựng

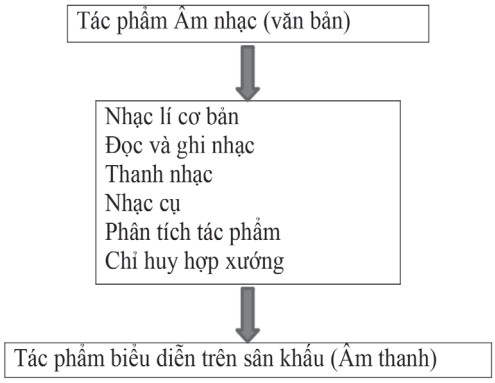
Dàn dựng Theo tác giả Nguyễn Như Ý (chủ biên) cuốn Đại Từ điển tiếng Việt (1999), NXB Văn hóa - Thông tin cho rằng: "Dàn dựng là tập luyện và chuẩn bị mọi mặt cho việc trình bày tác phẩm nghệ thuật sân khấu trước khi đưa ra công diễn" [1, tr. 508]. Theo một quan điểm khác của tác giả Hoàng Phê

Email: nhbinh@dthu.edu.vn

trong cuốn Từ điển Tiếng Việt, "Dàn dựng là tổ chức hướng dẫn, luyện tập cho diễn viên trước khi biểu diễn trên sân khấu" [2, tr. 212]. Như vậy, ta có thể thấy dàn dựng là công việc của người thực hiện, biến phương hướng thành hiệu quả của chương trình, người quyết định màu sắc riêng cho từng tiết mục, là một công việc chi tiết, cụ thể của người đứng đầu chịu trách nhiệm cho một chương trình nghệ thuật. Dàn dựng là một quá trình cụ thể, người dàn dựng cần phải có kiến thức, có tư duy, sự sáng tạo trong lĩnh vực nghệ thuật và có những kỹ năng nhạy bén trong việc dàn dựng, tổ chức chương trình. Từ đó đem lại hiệu quả cao nhất cho hoạt động tổ chức và người tham gia có những trải nghiệm thú vị về lĩnh vực nghệ thuật cũng như giúp cho việc phát triển giá trị tinh thần cho đời sống hoàn thiện hơn.

2.2. Tầm quan trọng của dàn dựng

Như chúng ta đã biết, các hình thức trong chương trình thể hiện rất phong phú trong ca hát và biểu diễn, dễ chọn người tham gia, người dàn dựng cũng không cần có những thủ pháp quá phức tạp. Những người tham gia hát tốp ca không chuyên chỉ cần hát chính xác dưới sự dàn dựng sáng tạo một chút là có thể tham gia biểu diễn và đạt hiệu quả tương đối cao, được khán giả chấp nhận. Hát tốp ca còn tạo điều kiện cho mọi người tiếp xúc với âm nhạc, được học tập, rèn luyện các kiến thức, kỹ năng âm nhạc cơ bản, các hình thức, cách thức tổ chức hoạt động âm nhạc tập thể. Ngoài những chủ điểm mang tính thường kỳ cần phải đưa ra những nội dung, chủ đề mới, tươi trẻ có tính cập nhật để tạo sự phong phú, hấp dẫn cho các tiết mục hát tốp ca, có thể kết nối một cách khéo léo, tinh tế các bài hát có tiết tấu, nhịp điệu khác nhau để tạo thành các kiểu mới lạ không bị nhàm chán và bớt sự khô cứng. Trong thực tế, việc dàn dựng các chương trình văn nghệ ở trường phổ thông đòi hỏi giáo viên phải vận dụng nhiều kiến thức âm nhạc cùng sự đầu tư về thời gian, công sức, trí tuệ. Vì vậy, việc hướng dẫn SV các kĩ năng để dàn dựng chương trình âm nhạc là việc làm cần thiết đối với thực tế công tác. Như trong giáo trình sách Dàn dựng chương trình âm nhạc tổng hợp có viết, "Dàn dựng chương trình âm nhạc tổng hợp là việc vận dụng nhiều kiến thức, kĩ năng đã học để chuyển một tác phẩm âm nhạc từ dạng văn bản thành dạng âm thanh, sao cho tác phẩm đạt hiệu quả cao nhất theo cảm nhận của người dàn dựng. Dù chỉ dựng một bài hát hoặc cả chương trình biểu diễn, người dàn dựng cũng phải vận dụng linh hoạt, sáng tạo những kiến thức và kĩ năng đó" [3, tr. 7]. Đây là những yếu tố rất quan trọng của quá trình thực hiện chương trình văn nghệ và đánh giá được chất lượng của từng chương trình được thiết kế và luyện tập và biểu diễn.

Sơ đồ biểu thị sự biến đổi tác phẩm âm nhạc từ dạng văn bản thành tác phẩm biểu diễn

2.3. Xây dựng đội văn nghệ

Xây dựng đội văn nghệ thường chọn lựa những SV có năng khiếu về ca hát và biểu diễn, có lòng nhiệt tình với hoạt động âm nhạc. Nhiệm vụ quan trọng nhất của đội văn nghệ là hoạt động biểu diễn âm nhạc trong trường học. Đội văn nghệ phải có một số chương trình biểu diễn với các quy mô khác nhau, phục vụ những ngày lễ, ngày kỉ niệm, đại hội của cơ quan trong và ngoài trường. Ngoài ra, đội văn nghệ còn tham gia những hội diễn nhằm mang về thành tích tốt cho nhà trường. Thông thường đội văn nghệ nên có khoảng 20-25 người, thành phần chủ yếu là SV, ngoài ra có thể thêm cán bộ, giảng viên (GV) trong trường cùng tham gia. Đội văn nghệ mạnh là mong muốn của Ban Giám hiệu và của mọi giáo viên âm nhạc. Đây là những hạt nhân trong phong trào ca hát của nhà trường. Ngoài mục tiêu phát triển phong trào ca hát của học sinh và giáo viên, đội văn nghệ còn là nhân tố để giáo dục đạo đức, tư tưởng, thẩm mĩ, góp phần giáo dục toàn diện cho SV. Để duy trì sự phát triển bền vững của đội văn nghệ, cần đảm bảo một số yêu cầu sau: - Cần sự ủng hộ của Ban Giám hiệu cơ quan, đơn vị về thời gian tập luyện, điều kiện vật chất và kinh phí cho tập luyện, biểu diễn; - Có lịch tập ổn định, khoảng một buổi/tuần, với địa điểm tập luyện khang trang, có nhạc cụ, âm thanh; - Thường xuyên được bổ sung về

lực lượng, để chương trình luôn được phong phú và đa dạng các thể loại; - Có tổ chức chặt chẽ nhằm nâng cao chất lượng chuyên môn. Mỗi buổi tập cần có mục tiêu rõ ràng là học bài hát mới, tập múa, kĩ năng biểu diễn... Đạt được mục tiêu này sẽ không lãng phí thời gian và gây được hứng thú cho mọi thành viên trong đội; - Thường xuyên được biểu diễn, giao lưu để có điều kiện học hỏi và hoàn thiện về vốn bài hát, kĩ năng biểu diễn. SV trong đội văn nghệ có xu hướng thích thể hiện.

2.4. Một số thể loại xây dựng trong chương trình nghệ thuật

2.4.1. Hát đơn ca

Theo giáo trình Dàn dựng chương trình Âm nhạc tổng hợp của tác giả Lê Anh Tuấn có viết "Đơn ca là bài hát do một người trình bày. Đây là hình thức trình bày cơ bản để hình thành các hình thức khác. Đơn ca là tiếng hát là tâm tình của một người gửi đến những người khác. Đơn ca yêu cầu người hát phải có giọng hát tốt, có quá trình tập luyện để hoàn thiện kĩ thuật hát và phong cách biểu diễn. Bài hát phải mang đến cho người nghe những niềm vui trí tuệ, những vấn đề cần quan tâm, suy nghĩ hoặc đánh thức cảm xúc đẹp đẽ của mỗi người. Những bài dùng cho đơn ca có thể rất phong phú về nội dung và cảm xúc" [4, tr. 13]. Như vậy, đơn ca cần có chất giọng trong sáng, ngân vang, có kĩ thuật phát âm tốt, rõ lời, truyền cảm. Trong mỗi bài, người đơn ca cần xử lí chỗ cao trào để thể hiện cảm xúc và kĩ thuật hát điêu luyện. Trình bày bài hát hoàn chỉnh đã là rất tốt nhưng tạo được điểm nhấn hoặc nét riêng đặc sắc như vậy còn tốt và thành công hơn nhiều. Có thể nêu một số đặc điểm cần có của người biểu diễn đơn ca. Có chất giọng riêng biệt, đặc sắc, âm vực rộng (là ưu thế quan trọng): - Hát rõ lời, làm chủ hơi thở; - Có tai nghe chuẩn xác; - Có kĩ năng xử lí bài hát, chia đoạn, từng câu phù hợp; - Có phong cách biểu diễn tự tin, hài hòa, đẹp mắt.

Hình thức đơn ca có nhiều loại, có loại đơn ca kết hợp với phụ họa, một hình thức biểu diễn khá phổ biến. Người phụ họa có thể dùng giọng hát (hát bè) hoặc dùng động tác múa nhằm tôn vẻ đẹp của giai điệu và nội dung bài hát. Tuy nhiên người đơn ca vẫn giữ vai trò chính.

2.4.2. Song ca

Song ca là hình thức hát của hai người, mỗi người có vai trò cân bằng với nhau trong việc trình bày tác phẩm. Trong tiết mục, nhiều chỗ hai người chỉ hát cùng giọng, những chỗ khác họ dùng các kĩ thuật hát bè, hát đuổi, hát đối đáp để thể hiện nội dung, cảm xúc của tác phẩm và trình bày kĩ năng biểu diễn của mình. Có những cách sắp xếp song ca như: song ca nam, song ca nữ và song ca nam nữ, khi chọn hai giọng cùng âm vực thì song ca đạt hiệu quả hơn, vì dễ tạo nên sự hòa quyền. Không nên để giọng nữ cao hát với giọng nam trầm, vì âm vực hai giọng hát này khá xa nhau, khó tạo nên sự hài hòa của tiết mục, Ngoài âm vực hai giọng cần phải có sự hài hòa về màu âm. Không nên để một màu âm dịu dàng, ấm áp cùng với màu âm sắc sảo hoặc màu âm lạnh lãnh cùng với màu âm trầm ấm, tha thiết. Giọng hát của hai người phải hòa quyện vào nhau, không có cảm giác chói tai về màu âm.

2.4.3. Tam ca

Tam ca là bài hát do ba người trình bày. Mỗi người có một vai trò riêng trong việc thể hiện tác phẩm. Tam ca là cầu nối giữa song ca và tốp ca, vừa có tính uyển chuyển của song ca, vừa có tính tập thể của tốp ca. Đôi khi trong cách trình bày bài hát, người ta xếp tam ca trong hình thức tốp ca. Tuy nhiên, phong cách biểu diễn của tam ca linh hoạt hơn, dàn dựng cũng đơn giản hơn so với tốp ca về kĩ năng ca hát và biểu diễn. Ở hình thức tam ca, vai trò của mỗi cá nhân trong việc trình bày tác phẩm vẫn được thể hiện khá rõ nét. Về nội dung, hình thức tam ca thường trình bày những bài hát nhẹ nhàng, vui tươi, hóm hỉnh. Cũng có trường hợp trình bày những bài hát ca ngợi về lứa tuổi học trò. Người ta hay biểu diễn tam ca nam hoặc tam ca nữ, ít khi sử dụng tam ca có cả nam và nữ.

2.4.4. Tốp ca

Bài hát có từ 4 đến 12 người trình bày, gọi là hình thức biểu diễn tốp ca. Đây là đơn vị biểu diễn gọn nhẹ, rất sinh động và có khả năng trình bày được nhiều bài hát với nội dung phong phú. Tốp ca là hình thức biểu diễn có thể sử dụng được nhiều kĩ thuật hát như hòa giọng, lĩnh xướng, đối đáp, nối tiếp, hát bè, hát đuổi.

2.5. Các bước xây dựng và luyện tập

Bước 1: Tuyển chọn hạt nhân cho đội văn nghệ

Bước này gồm: - Lập công văn, thông báo kế hoạch tổ chức, các mục đích, yêu cầu và hình thức tuyển chọn…; - Triển khai đến các đơn vị, tổ chức cho SV đăng kí, giới thiệu hạt nhân văn nghệ; - Tuyển chọn đa dạng về hình thức: hát; đàn (nếu có); nhảy, múa; dẫn chương trình, kể chuyện, ngâm thơ…

Bước 2: Lựa chọn các tác phẩm cho chương trình

Chủ đề là những nội dung, khía cạnh được rút ra, cụ thể hóa từ những mảng đề tài rộng. Chủ đề là định tính, có nội dung cụ thể, quán xuyến toàn bộ một tác phẩm nghệ thuật hay một chương trình nghệ thuật.

Ví dụ chủ đề về *Biển đảo quê hương* là của chương trình, người viết kịch bản, biên tập, dàn dựng phải biết lựa chọn những tiết mục liên quan đến biển đảo, những bài ca về biển, về Tổ quốc. Thậm chí tên tiết mục, chủ đề của một tiết mục nào đó có thể là tên của một chương trình nghệ thuật như bài *Nơi đảo xa* (Thế Song) có thể đặt tên cho chương trình có chủ đề biển. Tiếp theo là các tiết mục về biển như bài: *Tổ quốc nhìn từ biển* (Quỳnh Hợp), *Sức sống Trường Sa* (Nguyễn Hồng Sơn), *Bến cảng quê hương tôi* (Hồ Bắc)…

Trong trường hợp *Dạy học* là chủ đề của chương trình, người viết kịch bản, biên tập, dàn dựng phải biết lựa chọn những tiết mục liên quan đến nghề dạy học, thầy cô, mái trường… Như bài hát *Bài ca người giáo viên nhân dân* (Hoàng Vân), *Vì đàn em thân yêu* (Phong Nhã), *Yêu người bao nhiêu yêu nghề bấy nhiêu* (Nguyễn Văn Quỳ)…

Khi lấy *Đất Việt tiếng vọng ngàn đời* làm chủ đề của chương trình thì người viết kịch bản, dàn dựng, biên tập phải lựa chọn các tiết mục liên quan đến chủ đề như: *Đất nước huyền thoại* (Đức Chính), *Mẹ âu cơ* (Đức Trí - Huỳnh Nhật Tân), *Đất Việt tiếng vọng ngàn đời* (Lê Quang), *Ngàn lần tôi hát Việt Nam ơi* (Lê Mây)…

Bước 3: Hướng dẫn tập luyện các kỹ thuật, kĩ năng cơ bản của ca hát cho SV

Sau khi lựa chọn thành công các tác phẩm cho tiết mục hát tốp ca về mặt nội dung tư tưởng cũng như về giá trị nghệ thuật thì điều quan trọng tiếp theo là việc hướng dẫn tập luyện các kỹ thuật, kĩ năng cơ bản của ca hát cho SV. Đây là một công việc mang tính nghệ thuật chuyên sâu trong lĩnh vực thanh nhạc nhưng nó mang lại những hiệu quả thiết thực cho quá trình dàn dựng chương trình nghệ thuật.

Bước 4: Nghiên cứu bài hát

Qua việc nghiên cứu, tìm hiểu bài hát giúp GV cảm nhận được cái hay, cái đẹp sâu sắc của bài hát đó. Từ đó đưa ra hướng dàn dựng phù hợp và hiệu quả nhất cho từng hình thức tốp ca (tốp ca nam, tốp nam nữ, tốp ca nam nữ).

Bước 5: Lập kế hoạch dàn dựng chương trình

Sau khi nghiên cứu nắm vững và luyện tập kỹ bài hát, GV cần lên kế hoạch dàn dựng bài hát đó như thế nào; cần phải hình dung ý tưởng trước, sau đó lập kế hoạch nhằm làm rõ ràng, chi tiết xem có phù hợp hay không.

Hiểu được tính chất, nội dung của bài hát, GV nên dựa vào điều kiện, khả năng, thời gian luyện tập của SV, điều kiện cơ sở vật chất của nhà trường, thời gian cho phép các tiết mục tốp ca đó… để lập nên những kế hoạch dàn dựng phù hợp cho hình thức nào (tốp ca nam, tốp ca nữ, tốp ca nam nữ, các phần phụ họa) sao cho hiệu quả cao nhất.

Bước 6: Luyện tập cho từng tác phẩm

Trước khi thực hành dạy chi tiết bài hát, cần luyện tập cho SV một số kỹ thuật ca hát (luyện thanh) và mẫu âm luyện phù hợp với tính chất âm nhạc của bài hát sắp dạy (hát liền giọng hay hát luyến, láy…). Công việc này sẽ giúp SV khởi động giọng và định hình được cách hát bài hát đó.Dạy cho SV hát đúng giai điệu, tiết tấu của bài hát.

Bước 7: Phương pháp phối bè, dựng bè, trang phục đạo cụ

Bè phối cho hát tốp ca thường đơn giản hơn phối cho hát đồng ca, hợp xướng, cũng cùng một nguyên tắc phối âm nhưng được giản lược bớt để phù hợp với hình thức tốp ca. Phối bè cho hát tốp ca cũng phối theo lối hòa thanh và phức điệu đơn giản nhưng theo cách đơn giản hơn: thường là phối bè quãng 3, 4, 5, 6 nhưng chủ yếu là quãng 3 có phối bè đối vị, bè đuổi, bè vocal….

Khi dàn dựng phần hát cho tiết mục tốp ca cần lưu ý sự cân đối của tiết mục, sự hài hòa trong việc kết hợp hoặc tách riêng các loại giọng hát, sự phong phú, hấp dẫn. Cũng có thể vận dụng các thủ pháp phát triển, sáng tác âm nhạc để tô đậm, làm nổi bật hình tượng âm nhạc, nội dung, chủ đề chính của tác phẩm nhằm tạo ra những nét đặc sắc mới lạ và gây hấp dẫn.

Để công việc dàn dựng hát tốp ca có hiệu quả, để phối bè tốt, dàn dựng các phần múa phụ họa... thì một trong những yếu tố quan trọng nhất là nâng cao năng lực của GV. Để làm được điều này, GV nên rèn luyện và học tập thường xuyên cả về xướng âm, chỉ huy, phối bè... GV phải năng động, tự tin tham gia các phong trào, tìm hiểu, nghiên cứu, học tập qua các hoạt động ngoại khóa của đơn vị. Một vấn đề hết sức quan trọng đối với GV là tình yêu, lòng say mê nghề nghiệp, điều này sẽ quyết định tới sự thành công trong việc nâng cao chất lượng của các chương trình ngoại khóa âm nhạc nói chung và dàn dựng hát tốp ca nói riêng.

Để thuận lợi cho chương trình, cơ sở vật chất cũng đóng góp quan trọng; Để có thể xây dựng một chương trình nghệ thuật về phía nhà trường cần xây dựng phòng học chức năng riêng biệt phục vụ học tập và các hoạt động ngoại khóa; nâng cấp mua sắm các trang thiết bị mới phục vụ các hoạt động ngoại khóa như: đàn Organ, dụng cụ âm thanh, Micro. Cần có các chế độ phù hợp cho GV Âm nhạc làm công tác dàn dựng trong nhà trường. Phòng múa luyện tập đạo cụ và kinh phí phù hợp để phục vụ luyện tập

3. Kết luận

Chương trình ngoại khóa âm nhạc được tổ chức không những để đáp ứng nhu cầu hoạt động và thưởng thức âm nhạc của cán bộ, GV, SV của nhà trường mà còn có những tác động tích cực đến công tác giáo dục, đào tạo của nhà trường. Các hoạt động này chiếm vị trí quan trọng trong đời sống nhà trường cũng như giảng dạy. Nhờ tính chất phong trào tạo ra môi trường sư phạm vui tươi, trẻ trung, lành mạnh, SV được sống trong không khí âm nhạc trong sáng, sôi nổi, đầy ý nghĩa nên thu hút được đông đảo SV tham gia, qua đó nâng cao kiến thức cho SV. Bên cạnh đó, các chương trình nghệ thuật hay hoạt động ngoại khóa âm nhạc còn những mặt hạn chế, vì vậy, nhà trường cần đẩy mạnh nhiều hoạt động ngoại khóa hơn giúp các em có niềm yêu thích hơn với âm nhạc. Trong quá trình dàn dựng phải đảm bảo được những nguyên tắc cũng như cách thức dàn dựng chương trình sao cho hợp lý.

Nội dung, chủ đề của các bài hát tốp ca chủ yếu là ca ngợi quê hương, đất nước, Đảng, Bác Hồ, Đoàn Thanh niên Cộng sản Hồ Chí Minh… nên thông qua các tiết mục này giáo dục cho SV tình yêu quê hương, đất nước, những truyền thống quý báu của dân tộc, truyền thống đấu tranh anh dũng, bất khuất của cha anh, tinh thần quyết tâm phấn đấu học tập, rèn luyện để xây dựng, bảo vệ Tổ quốc và vì tương lai của chính mình. Do đó, SV cần nâng cao tinh thần tự giác, trau dồi cho bản thân những kiến thức bổ ích về âm nhạc, phát huy mọi tiềm năng của mình. Cần có sự tự tin hơn, vui tươi trong quá trình ca hát, nhảy múa. Qua đây cuộc sống của các em sẽ trở nên tươi đẹp hơn, lĩnh hội được những kỹ năng cho bản thân và cho công việc về sau này.

Tài liệu tham khảo

[1] Dương Viết Á (2004), *Ca hát và biểu diễn,* NXB âm nhạc, Hà Nội.

[2] Dương Viết Á (1993), *Giáo trình Mĩ học Âm nhạc*, Trường Cao đẳng Sư phạm Hà Nội.

[3] Dương Viết Á, Đức Trịnh (2000), *Giáo trình Tổ chức và dàn dựng chương trình biểu diễn ở cơ sở,* Trường Cao đẳng Văn hóa Nghệ thuật quân đội.

[4] Lê Ngọc Canh (2001), *100 điệu múa truyền thống Việt Nam,* NXB Văn hóa - Thông tin – Trung tâm Nghệ thuật múa UNESCO, Hà Nội.

[5] Lê Tuấn Anh (2007), *Dàn dựng chương trình tổng hợp,* NXB Giáo dục, Hà Nội.

[6] Phan Trần Bảng (2001), *Phương pháp dạy Âm nhạc trong nhà trường phổ thông*, NXB Giáo dục, Hà Nội.

[7] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2004), *Tâm lý lứa tuổi và tâm lý học sư phạm*, NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.

[8] Bộ Giáo dục và Đào tạo - Bộ Văn hóa - Thể thao và Du lịch - Hội Nhạc sĩ Việt Nam - Công đoàn Giáo dục Việt Nam - NXB Giáo dục Việt Nam (2012), *Tiếng hát về thầy cô và mái trường*, NXB Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.

[9] Lê Anh Tuấn (2010), *Phương pháp dạy học Âm nhạc ở Tiểu học và Trung học cơ sở*, NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.